

СУЧАСНИЙ СТАН ГОТОВНОСТІ СТУДЕНТІВ ДО ДУХОВНО-МОРАЛЬНОГО РОЗВИТКУ МОЛОДШИХ ШКОЛЯРІВ У КРОС-КУЛЬТУРНОМУ ПРОСТОРІ

к. пед. н., доцент Шевченко Ю. М.

Україна, м. Мелітополь, Мелітопольський державний педагогічний університет
імені Богдана Хмельницького

Abstract. The article deals with the issue of future teachers' training for the spiritual and moral development of primary schoolchildren in the cross-cultural space. The aim of the article is to emphasize the urgent need for the specialists, who are prepared for the spiritual and moral development of primary schoolchildren in the cross-cultural space. The article also provides the analysis of future teachers' readiness to meet the expectations and needs of modern primary education. The modern scientific and theoretical studies on the training teachers in high schools for the spiritual and moral development of primary school children in the cross-cultural space are researched. The author has revealed a contradiction between the requirements of the society for the necessity of organizing such kind of training in professional educational institutions and inadequate level of this training in higher pedagogical educational institutions. The author presupposes that possible ways of future teachers' training for the spiritual and moral development of primary schoolchildren can take place during their study in a pedagogical educational institution. It has to be mentioned that in the article the author has also analyzed the current state of this type of training in the universities. The conditions of the development of the future teachers' readiness for the primary schoolchildren's spiritual and moral development in the cross-cultural space in a higher educational institution are also researched. The article reveals the attitude of students, primary school teachers and teachers of higher educational institutions towards the possible ways of training for the spiritual and moral development of primary schoolchildren. Factors that have a certain effect on these processes have been also identified in the article.

Keywords: professional training, spiritual and moral development of primary schoolchildren in the cross-cultural space, content of education, theoretical and practical training.

Вступ. Зміни, що відбуваються в суспільстві, зміна пріоритетів в системі соціально-педагогічних орієнтацій і відносин визначають нові вимоги до організації та змісту освіти, яка покликана стати засобом розвитку духовно-морального та інтелектуального потенціалу нації, самовизначення людини в системі соціальних і професійних цінностей.

На основі теоретичного аналізу загальних проблем підготовки педагога до професійної діяльності (І. Богданова, І. Зязюн, А. Капська, І. Кобиляцький, З. Курлянд, Н. Ничкало, В. Сластьонін та ін.) ми приходимо до висновку, що професійно-педагогічна підготовка майбутніх педагогів до духовно-морального розвитку молодших школярів в крос-культурному просторі являє собою цілеспрямований процес формування системи загальних і спеціальних психолого-педагогічних і суспільствознавчих знань, умінь, навичок, здібностей, які в поєднанні з високорозвиненими особистісними і професійними якостями забезпечують оптимальні результати діяльності за визначеним напрямом. Розглядаючи проблему підготовки студентів до духовно-морального розвитку молодших школярів в крос-культурному просторі, ми неминуче стикаємося з необхідністю визначення її результату. В реальній практиці якість професійно-педагогічної підготовки відображається в готовності випускника вищого навчального закладу до здійснення професійної діяльності.

Метою статті є висвітлення нагальної потреби в фахівцях, підготовлених до духовно-морального розвитку молодших школярів в крос-культурному просторі та аналіз готовності майбутніх учителів на відповідність очікуванням і потребам сучасної початкової освіти.

Результати дослідження. Готовність майбутнього вчителя до духовно-морального розвитку молодших школярів в крос-культурному просторі є актуальною і значущою проблемою вищої школи в усі періоди її становлення і розвитку, особливо в сучасних умовах глобалізації та інтеграції культур, коли держава орієнтує українські університети не тільки на професійну підготовку, а й на розвиток культури особистості, готової до самостійної діяльності в новому крос-культурному просторі, до активної взаємодії з представниками інших культур на

основі толерантності та миролюбності. Успішне вирішення даної проблеми передбачає визначення провідних теоретичних положень, ґрунтуючись на яких, можна спрогнозувати і спроектувати науково-обґрунтований процес підготовки студентів до педагогічної діяльності, що включає спрямованість на формування в молодших школярів духовних і моральних цінностей педагогічної культури в крос-культурному просторі.

Виникає необхідність формування в системі вищої освіти готовності вчителів до духовно-морального розвитку молодших школярів в крос-культурному просторі. Цей процес спрямований на особистісний і професійний розвиток в умовах глобалізації, гуманізації освіти та інтеграції України в європейський освітній простір.

Окремим питанням професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи присвячено ряд дисертаційних досліджень останніх років. Зокрема, досліджувалися питання розвитку творчих здібностей студентів (О. Кайдановська, М. Костенко, М. Стась), формування професійних умінь майбутніх учителів (О. Івлієва, Ж. Сироткіна, О. Ткачук, Г. Шульга, М. Парфьонов, О. Хращевська), формування окремих видів готовності майбутніх учителів початкової школи (Т. Бережинська, Л. Коржова, О. Макарова, Л. Москальова, В. Сирота) та ін. Особливості професійної діяльності й підвищення кваліфікації вчителів іноземної мови представлені в дослідженнях Т. Василюк, Р. Гришкова, І. Куліш, І. Іванова, Ю. Стиркіна, І. Тялевої та ін. [1; 2; 3; 4; 6; 7].

У сучасній науці недостатньо визначені педагогічні умови, які забезпечують формування готовності майбутнього вчителя до духовно-морального розвитку молодших школярів в крос-культурному просторі як на рівні змісту діяльності учнів, так і на рівні реалізації особистісно-орієнтованих педагогічних технологій, включення студентів в науково-дослідницьку роботу, реалізації індивідуального, диференційованого підходів, цілеспрямованої актуалізації практико-діяльнісного підходу в даному процесі. Відсутній системний підхід у формуванні готовності майбутнього вчителя до духовно-морального розвитку молодших школярів в крос-культурному просторі, який є одним з важливих методологічних засобів наукового пізнання і організації виховної діяльності молодших школярів.

У зв'язку з цим виникають протиріччя між об'єктивною необхідністю вдосконалення професійної підготовки майбутніх учителів, які володіють готовністю до духовно-морального розвитку молодших школярів в крос-культурному просторі, що проявляється у ставленні до самостійної виховної діяльності, у внутрішній орієнтованості на духовно-моральний розвиток молодших школярів, в здатності визначити для себе особистісний сенс в оволодінні глибокими знаннями з духовно-морального розвитку молодших школярів в крос-культурному просторі, в умінні здобувати нові знання, удосконалювати способи оволодіння результативними видами виховної діяльності з придбання нової інформації, застосовувати набуті знання та вміння для вирішення нових проблем у професійній діяльності і самоосвіті та недостатньою розробленістю даного питання в педагогічній теорії.

Виділене протиріччя свідчить про необхідність визначення педагогічних умов, що сприяють формуванню готовності майбутнього вчителя до духовно-морального розвитку молодших школярів в крос-культурному просторі.

З метою вирішення даної проблеми ми звернулися до аналізу сучасного стану готовності до духовно-морального розвитку молодших школярів в крос-культурному просторі.

Вирішення зазначеного завдання потребувало вивчення рівня готовності майбутніх учителів до духовно-морального розвитку молодших школярів в крос-культурному просторі. Експериментально-дослідна робота по визначенню готовності майбутніх учителів іноземної мови до духовно-морального розвитку молодших школярів в крос-культурному просторі проходила в 3 етапи.

Під час проведення експерименту були обґрунтовані критерії та показники готовності майбутніх учителів до духовно-морального розвитку молодших школярів в крос-культурному просторі: мотиваційний; когнітивний; практичний. На підставі аналізу визначених критеріїв та показників було визначено рівні готовності майбутніх учителів початкових класів до духовно-морального розвитку молодших школярів в крос-культурному просторі: високий, середній та низький.

У відповідності з цим на I етапі експерименту (2017 р.) було проведено вибіркове анкетування студентів Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького (далі МДПУ) (228 осіб), викладачів (20 чол.) і учителів початкових класів загальноосвітніх навчальних закладів № 4, 14, 15, 16, 24, 25, 19 м. Мелітополя (52 особи) та №7 (м. Дніпрорудне) (8 осіб).

Анкетування показало, що студенти володіють недостатніми знаннями з проблем духовно-морального розвитку молодших школярів в крос-культурному просторі. За допомогою анкети ми також визначили, що 81 % студентів не має теоретичних знань з питань духовно-морального розвитку молодших школярів, вони не знають, з яких структурних компонентів вона складається, за якими показниками можна визначити рівень духовно-морального розвитку молодших школярів та за допомогою яких методів, прийомів, форм та засобів можна розвивати духовно-моральну складову учнів протягом всього періоду їх навчання у початковій школі. Деякі студенти взагалі не мають уявлення про духовно-моральний розвиток молодших школярів в крос-культурному просторі та не усвідомлюють важливість духовно-морального розвитку для дитини.

Відповідно до отриманих кількісних даних ми зробили узагальнення: високий рівень готовності до духовно-морального розвитку молодших школярів в крос-культурному просторі мають тільки 29 студентів, що складає 12,7 % від загальної кількості студентів, що брали участь в експерименті; середній рівень готовності мають 51 студентів – 22,4 %; низьким рівнем володіє 148 студентів – 64,9 %.

При опитуванні вчителів початкових класів ми визначили, що значна частина з них (89 %) має чітке розуміння мети духовно-морального розвитку молодших школярів. 75 % респондентів вважають, що для вирішення завдань духовно-морального розвитку молодших школярів їм бракує знань психологічних можливостей засвоєння цих норм дітьми молодшого шкільного віку, 74 % недостатньо обізнані з методами духовно-морального розвитку молодших школярів та специфікою організації освітнього середовища початкової школи з даного питання. Близько 54 % опитаних визначили труднощі при усуненні негативного впливу оточуючого середовища, прикладів бездуховної поведінки дорослих, впливу засобів масової інформації, агресивних комп'ютерних ігор, тощо.

Опитування вчителів початкових класів і викладачів вишів (учасників експерименту) про можливі шляхи підготовки до духовно-морального розвитку молодших школярів показало, що 70 % вбачають їх розвиток під час навчання в педагогічному навчальному закладі; 35 % - під час участі в методичних об'єднаннях і 22 % - під час участі в педагогічних радах, семінарах у загальноосвітніх закладах. Разом з цим 86 % респондентів вважають, за нинішніх обставин, самоосвіту найбільш ефективним шляхом підвищення рівня власної професійної компетентності, оскільки в часи, коли вони здобували освіту, про готовність вчителів до духовно-морального розвитку молодших школярів в крос-культурному просторі взагалі не згадувалося у навчальному процесі, тому їм довелося здобувати необхідні знання самостійно.

Опитування показало, що 75 % респондентів визначили навчання у вищому навчальному закладі можливим шляхом підготовки до духовно-морального розвитку молодших школярів у крос-культурному просторі. Тому ми наголошуємо на ще одному протиріччі: між вимогами громадськості до необхідності організації даної підготовки у професійних навчальних закладах і недостатнім її здійсненням у вищих педагогічних навчальних закладах.

Результати дослідження наочно демонструють усвідомлення педагогічними працівниками значущості даного виду підготовки. Разом з тим спостерігається явне протиріччя між інтересом педагогів і майбутніх вчителів до духовно-морального розвитку молодших школярів в крос-культурному просторі та недостатнім рівнем готовності з формування даної якості. При цьому більшість респондентів вважають підготовку до духовно-морального розвитку молодших школярів в крос-культурному просторі одним з напрямів загальної педагогічної підготовки.

Важливо при розробці методичного забезпечення готовності до духовно-морального розвитку молодших школярів в крос-культурному просторі у вищих навчальних закладах проаналізувати існуючі програми і навчальні плани дисциплін циклу професійної підготовки. Ми звернулися до вивчення освітньої діяльності за визначеним напрямом МДПУ. Так, згідно з Державним стандартом [8], зміст навчальних програм педагогічних дисциплін чітко визначено. У МДПУ імені Богдана Хмельницького відповідно до Державного освітнього стандарту за ступеневою підготовкою майбутніх учителів (спеціальність «Початкова освіта. Додаткова предметна спеціалізація Мова і література») вивчення педагогіки як сукупності дисциплін здійснюється такими предметами: «Педагогіка з курсовою роботою» (змістові модулі: «Основи педагогіки», «Історія педагогіки», «Теорія та методика виховання», «Педагогічна майстерність», «Науково-педагогічні основи підготовки вчителя початкової школи» (змістові модулі: «Вступ до спеціальності», «Дидактика», «Навчальна (психолого-педагогічна) практика»; «Основи менеджменту та педтехнології початкової освіти» (змістовий модуль

«Педагогічні технології в початковій школі»; «Методика навчання освітньої галузі «Мови і літератури» (змістові модулі: «Методика навчання іноземної мови») та під час виробничої практики, мовної практики тощо. Зміст навчальних програм із дисциплін професійної і практичної підготовки (ПП), що вивчаються в МДПУ, розроблено відповідно до нормативних документів про освіту. Ми проаналізували зміст курсів, які уможливають впровадження стимулюючих матеріалів і виховних програм у професійну підготовку.

Також формуванню когнітивної складової сприяють питання, що розглядаються в процесі вивчення культурологічних студій (роль духовно-морального розвитку в історії та людській поведінці), а також завдання, які ставляться в процесі вивчення дисципліни «Релігія як сфера духовної культури» (у спілкуванні між людьми дотримуватись принципу свободи віросповідання та духовності).

До вибіркової частини навчальних дисциплін включено дисципліни, в змісті яких могли б мати місце питання духовно-морального розвитку молодших школярів в крос-культурному просторі, такі як економіко-правові засади суспільства, методика виховної роботи, антропологія. Однак вивчення таких питань існуючими програмами не було передбачено.

У результаті аналізу нормативної та вибіркової частин стандарту вищої освіти, також не виявлено курсів за вибором, факультативів відповідної проблематики.

Встановлено, що у типових та робочих програмах вищої професійної освіти з педагогіки і психології питання з духовно-морального розвитку молодших школярів у крос-культурному просторі також не знаходять належного відображення. Відсутня спрямованість на духовно-моральний розвиток, на підготовку майбутнього вчителя іноземної мови до міжнародного спілкування з учнями та їх батьками. У програмах із суспільствознавчих дисциплін не виявлено питань, пов'язаних з ціннісною основою духовно-морального розвитку та її становленням у суспільстві. Програми з педагогічної практики також не передбачають розвитку практичних і методичних умінь студентів з духовно-морального розвитку молодших школярів у крос-культурному просторі. У процесі науково-дослідної роботи студентам досить рідко пропонується написання рефератів, курсових, випускних кваліфікаційних робіт відповідної тематики.

У виховній роботі періодично звертається увага на духовно-моральний розвиток, для чого проводяться кураторські години, різноманітні акції та флешмоби. Так, в МДПУ існує Науково-дослідна лабораторія духовно-морального виховання, метою якої є формування комплексу наукового, організаційно-методичного забезпечення системи духовно-морального виховання учнівської та студентської молоді. Студентами та співробітниками лабораторії проводяться акції, марафони, виставки, турніри із зазначеної тематики.

У процесі особистої бесіди з викладачами суспільствознавчих та психолого-педагогічних дисциплін, викладачами МДПУ з'ясовано, що цілеспрямованої позаурочної діяльності за визначенням напрямом у педагогічних навчальних закладах не ведеться, хоча студенти активно залучаються до громадської та волонтерської роботи, в ході якої мають змогу вправлятися у проявах духовно-морального розвитку. Аналіз стану практики підготовки майбутніх педагогів до духовно-морального розвитку молодших школярів в крос-культурному просторі показав, що в системі професійної освіти в педагогічних вишах не приділяється належної уваги означеній проблемі. Дана обставина відбивається тільки на рівні підготовленості майбутніх учителів до духовно-морального розвитку молодших школярів у крос-культурному просторі.

Готовність майбутніх учителів до духовно-морального розвитку молодших школярів у крос-культурному просторі являє собою складне утворення, що включає: усвідомлення студентами необхідності й важливості вирішення цієї проблеми, знання психолого-педагогічних механізмів духовно-морального розвитку молодших школярів у крос-культурному просторі, володіння конкретними методиками духовно-морального розвитку молодших школярів, уміння проаналізувати результати своєї діяльності з духовно-морального розвитку молодших школярів та намітити корекцію подальших дій.

Отже, виникає необхідність організації такого навчально-виховного процесу у виші, який буде спрямований на формування готовності студентів до духовно-морального розвитку молодших школярів у крос-культурному просторі.

Готовність майбутніх учителів початкових класів до духовно-морального розвитку молодших школярів у крос-культурному просторі формується за умов, якщо:

– навчання в вузі будується як процес, який реалізує «суб'єкт-суб'єктні» відносини (викладач – студент) та орієнтує студентів на духовно-моральний розвиток молодших школярів у крос-культурному просторі;

– система теоретичної, методичної, практичної підготовки надає студентам необхідні знання та практичні навички, які забезпечують духовно-моральний розвиток молодших школярів у крос-культурному просторі;

– система навчання в педагогічному вузі дає можливість студентам самим пройти через усі етапи духовно-морального розвитку молодших школярів у крос-культурному просторі.

Висновки: систематизація результатів дослідження доводить необхідність практичної підготовки майбутніх учителів духовно-морального розвитку молодших школярів в крос-культурному просторі ще на етапі професійної підготовки у виші. Неготовність сучасної вітчизняної системи вищої педагогічної освіти до реалізації означеної роботи конче потребує перегляду освітніх стандартів та наповнення змісту навчальних матеріалів необхідними темами з питань мультикультуралізму, психології та педагогіки духовно-морального розвитку в крос-культурному просторі. Важливим аспектом професійної підготовки студентів є озброїти їх необхідними теоретичними знаннями та практичними навичками роботи в означеному напрямі, а також формування в них власної духовно-моральної культури та поведінки як взірця для наслідування учнів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Василюк Т. О. Використання загальнокультурної компоненти в процесі викладання спеціалізованих гуманітарних дисциплін у вищій школі / Т. О. Василюк // Науковий вісник Миколаївського державного університету. – Випуск 12. Педагогічні науки: Зб. наук. пр. / За ред. В. Д. Будака, О. М. Пехоти. – Т.4. – Миколаїв: МДУ, 2006. – С.21-33.

2. Гришкова Р. О. Культурологічні та соціальні бар'єри на шляху формування іншомовної соціокультурної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей / Р. О. Гришкова // Мова і культура. – К.: Видавн. Дім Д.Бураго, 2005. – Вип. 8. – Т. VII. – С. 23-27.

3. Іванова І. В. До проблеми формування професійних культурних якостей майбутніх фахівців бізнес-сфери у процесі навчання професійного іншомовного спілкування / І. В. Іванова // Вища школа: удосконалення якості підготовки фахівців: збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції (16–17 квітня 2009 р.). – Черкаси: Видавництво ЧНУ ім. Б. Хмельницького, 2009. – С. 69-70.

4. Куліш І. М. Використання дидактичної гри у підготовці фахівців різних спеціальностей // Гуманітарні науки: Науково-практичний журнал. – К., 2001. – №2. – С.112-116.

5. Москальова Л. Ю. Виховання у майбутніх учителів морально-етичної культури: теоретичний та методичний аспекти: [Монографія] / Л. Ю. Москальова. – Мелітополь: ТОВ «Видавничий будинок ММД», 2009. – 464 с.

6. Стиркіна Ю. С. Культурологічний підхід до викладання іноземної мови / Ю. С. Стиркіна // Вісник ПДПУ імені В. Г. Короленка: Збірник наукових праць. – Полтава: ПДПУ. – 2000. – С.153–167.

7. Тяллева І. О. Про проблему готовності майбутніх учителів іноземної мови до самореалізації у професійній діяльності / І. О. Тяллева // Науковий вісник Миколаївського державного університету. Педагогічні науки : [зб. наук. прац / за ред. В. Д. Будака, О. М. Пехоти]. – Миколаїв : МДУ, 2006. – Т. 4. – Вип. 12. – С. 215–227.

8. Стандарт вищої освіти України бакалавра за спеціальністю 013 «Початкова освіта». – К., 2016. – 45 с.